

لئو نوونتني بُو جهان سنهم مازده‌کري زو خوبنکي
شېرىخې ده ۱۹۰۵ يى نەخۇشىنىڭ كاف شېرىخېسى سىو دە ۶۵ آن
تمەرىكى سالانە (۱) ميلار دۈلەزى لە بازگان نوون دەستدە كۈننەت.

پىلاپىكى تەندىروستى دەرىگەلە

ھەزارە كات

محمد علۇق قەرەفانى
وەرىكى ئەپەپ

لای كەمى سى سال تەممەن خۇت كورت دەكەيتىو ، وە نەگەر (۲۰) جىڭەرە بىكىشى (۶) سال لە تەمدەن كەم دەكەيتىو . ئەم بۇچۇنۇ لىتكۈلىنەوانە ورده ورده دەبىنە بېرىارو هەلۋىستە وەندىتىك لە ولاغان مەرجى زۆر لەسەر ئەنەمان دادەتىن كە دەيانەوى پۇ پاڭەندە بۇ جىڭەرە بىكەن ، وە هەندىتىك لە ولاغان بە مەرجى ئەگەن لەسەر دەسگاى جىڭەرە دروستىردىن كە جىڭەرە كېش لە زىيانى جىڭەرە ئاكىدار بىكەن (وەك دەيىنلەسەر پاڭەنى جىڭەرە دەنۇرسىتەت) لە هەندىتىك لە ولانانىشدا بەرنامەن تايىھى لە قوتاپخانە زانكۇ دەسگا كاندا هەبە كارى ھۆشىار كەردىنەوە خەلکە لە زىيانى جىڭەرە كېشان لە ولاغان : بولغارياو فەلەندىاو ، فەرەنساۋ يۇنان و ئىتالياو ، يەكىننى سۆقىت .

قازاخى لە رادە بەدەر :

دەربارە رىنگەو جۇرى بەربەرە كافى جىڭەرە كېشان پۇيىتە چەند تىبىنەك باس بىكەن : لە هەندىتىك ولاناندا نا كۆكىمەكى روون لە ئىوان سیاسەتى كىشت و كالى و هەلۋىستى پۇ پاڭەندە راگە ياندىدا هەبە : لە ولاتنە يەكىن تووه كافى تمەرىكادا لە لا يەكەدە ولات كىشت و كالى و بېرىنى تووننەن ھان دەدات لە

لە نېموى دووهمى سەدەى شازىدەدا تووتىن گېيشتە ئەوروبا ، ھەر لە كانىيىشەوە ھەولى بەرھەلسىتى و دانە دواوهى تووتىن دراوه . تەنامەت (جاڭى يەكەم) يى مەلبىكى بەرتىانيا سالى (۱۶۰۰) نۇرسىيەقى : «جىڭەرە كېشان گالىڭىزدىن بە نازو بىعەتىنە خودا پى داۋىن ، بۇچى ھەناسىي بۇن خۇشى خۇمان بەم دووكەلە تالى پىس بىكەن؟»

ھەرەشەو ترسانىدەن :

لە سالى (۱۹۳۰) دە دەرگى دىنى كېپ دەكەيتىو تا رىنگە چۈل بىكتە دەنگى زانبارى پېشىكى لە بانى ئەنەمان مەيدانەوە .

ماۋەيەكە لىتكۈلىنەوە زانىستىانە زۆر بۇوۇو تىكراپىشان لەسەر زۇرى زىيانى تووتىن يەكىدەنگەن و دەلىن لە ۹۰٪ يى شېرىخەنچەسى بۇرى ھەناسەوە لە ۶۵٪ يى شېرىخەنچەپۇشكۇ لىپ لە تووتىن و جىڭەرە كېشانوو يە . لەمانەيش زىاتر دەلىن : زىيانى جىڭەرە كېشان كار دەكانە سەر ئى سكپىرە دەكەيتە ھۆي بەرخىستەن و بەراوەتلىپۇن . بەمانىيىشە ناوهستىن و ۋارەو سەرژىمەر دەتە پېشەوە دەلىن : ئەگەر رۆزى سى جىڭەرە بىكىشى

له نیوان سالانی ۱۹۷۴ و ۱۹۷۷ دا کارکردنی تروتون له
نه لمانیای فیدرال دا برادهی ۱۲٪ دابه زیمهوه پلهی هوگربوون
له به ریتائیادا به رادهی ۱۶٪ هاتووهه خواروهه . به لام هدر
لهمو ماوهدا به رادهی ۲۶٪ له برازیلداو ، ۲۹٪ له
نه نده نوسیادا زیادی کردووه . دهی نهوده بشن له بیرنه کهین که
نهم سرزمینه ثهو تووتانه ناگریتهوه که کشتیارانی ناوخو خویان
برهه می دینزو نی سازکردنی مه کینه و کارگه کارده کریت .

● زیاده یه کی بهرده وام :

روزنامه‌ی (بیولیشتزر یورن) - راپورت گهلان - که له زانکوی جون هویکتر له ولاته به کگرتوهه کان ده رده‌چی دوپیانی کرد ووهه توهه که راده‌ی توونن کارکردن له جهانی سیه‌م دا سالانه ۵٪ زیاد ده کات . هر لبهه نمه بتو سروکی رنکخراوی تهندروستی جهانی له بانگه واژه به ناوبانگه کهی شهشی نیسانی دا که به یونه‌ی روزی بربرهه کانی جگه‌ره کیشانوه له ولاته تازه پیا که ووتوهه (نامیه) کان دا وف : (هوگر بیون به جگه‌ره و هو به رده‌هایی له سمر جگه‌ره کیشان ده بیته گمهه ترین زیان بتو تهندروسته، گشته) .

نهویش جینگه سه رنجه ولاته تازه پیا که و توه کان زیاتر رووده که نه کشت کالی توون (سالی ۱۹۷۱ له ۷۵٪) نه توونه ده کریت به جگه ره له ولاته تازه پیا که و توه کان ده کر را هم راده به له سال ۱۹۷۷ دا گه بشته له ۶۰٪.

گومان لهوهدا نیه که بهرژه وهندی شهریکه جگهره دروستکهره کان لهوهدا یه که توتون له و لاتانه و هربگرن ، چونکه کریکار لهوی هرزانته و شهریکه کان پیشان خوشنه توتونه کهی به هرزان لی بکرنو دواهی - هر توتونه کهی خویانه - به جگهره می به نزخیکی گران پیشان بفروشنده نمک هر له سهده تاوه به نزخنکمی گران له کشتاری نمه مریکه بکرن .

به لام جیهانی سیمه میک که له زیر باری برسیتی دا ده نالیتی و
له گهل جهنگی ثابوری جوزراو جوزردا رووبه روهه پیویستی زوری
بهو زوی و زاره یه بو توهه ی بیان کا به کشت و کال و بو
خوارده همه ف که لکھان له زوره بگمی.

دوای نهمانه همموی چیزکی ثو تووتهی که به تایهٔ بُو
جیهانی سیهم ئاماده‌ده کریت و به جگه‌هی بُویان
رهوانه‌ده کریت ترسناکترین جوئی ثو شهْر نهیشیه به بُوگیانی
ثو گله هه‌هه، اندو بُه ته‌ندر و ستسان.

لایه کیشوه هیرشی را گمیاندن دکریته سه ر جگمه کیشان و خووگرتن به جگره وه.

رهنگه ئەمە له بەر ئەمە بىت ئەمە ولاتانە نەياندۇيى لەگەل
شەرىيەكە كافى جىڭەرە دەسگاكان و كشتىيارانى تووتىدا رۇو
بەرپۇو بىن ، رەنگىشە له بەر ئەمە بىن ولاتە بەكىگەرنۈوه كەن بىھەوى
بەزدەهام بىن لە سەر ھەمو بازركانى و كارىتكە قازانچى زۇرى
بىن ، پان له بەر ئەمېش و ئەمېش .

هندیک سر زیب ده لی و لانه به کگر تووه کانی نه مریکا لای
کمی سالانه (۶) میلار دلاری له تونت دهسته کدویت!
زیاد لم راستانه یش لهوانه به بربره کانی جگه ره کیشان ههر
نهیت. نهگر هندیکیش لهم ولانانه چهند هنگاوینکیان
له سر نه رینگه به برانبر بهو حدوت شهربیکه گهوره بازاری
جیهانی سیههم دا بگرن شتیکی نهونتو نیمو بنی بایه خه.

● ده مانخوار دکردی جیهانی سیپهم :

رهنگه له هموویشی ترسناکتر ثوهه بی که روزنامه‌ی (نهندروستی جیهان) که له «رینکخراوی تهندروستی ولاستان» دهدره‌چی بلاوی کرد و تهوهه دهه بی : ثوهه توونته‌ی ناماده‌ده کری و ده نیزه‌ی بوجیهانی سیههم دووقات و سی قات تهنانه‌ت چوار قاتیش زو خاوه‌ی زیاتره له و توونته‌ی له ولاستان روزثاوادا ده فروشیریت . رهنگه له بعرئمهه بیت که راده‌ی توونت کارکدن له جیهانی سیههم دا به تاییقی له نه مریکای لاتینی و نه فریقادا زیاتر دهیت ، چونکه له سالی ۱۹۷۶ دا هر یه کیک له جیهانی سیههم دا ۷۹ کیلو توونتی کارده‌کردو نه م راده له جیهانی پیشه‌سازی دا له سالیک دا نه گهیشته ۱۰ کیلو . نه گهر کوباو نه رجه‌نتن و زیبابوی ده رکه‌ین - که هر یه کیکیان به قدهره یه کنکی نه مریکاو فرنه‌نسا توونت کارده‌کات - ثوهه راده‌ی ولاستان تر به شیوه‌یه کی ناشکرا هاتووهه خواره‌وه : له نه نزانیا ۴۸ کیلو ، زایبر ۳۲ کلله ، نه نخه با ۱۳ کلله .

بلام ثم سره زمیرانه کونن و گله‌ی جیاوازیان له گهل ژماره تازه کان دا همه، چونکه له کاتیک دا راده‌ی هوگریوون به جگمه‌ر کیشانوه له روزثاوادا دیته خواره‌وه ثم راده‌یه له نهمه رنکای خوارو و نه فرقیقاو ناسادا بهره‌زده‌سته‌وه.

سمرٹ میریٹ کی